

Devotie in een cocon van vilt

Trouw-redacteur Peter Henk Steenhuis stelt verboden vragen aan kunstenaars. ‘Materiaal heeft een wil? Nu wordt het verhaal niet zweverig, toch?’

PETER HENK STEENHUIS

Of ik mijn schoenen uit wil doen, vraagt de conservator van de tentoonstelling. Mijn mobieltje af wil geven. En tien minuten in de viltcocon wil blijven zitten. “Langer mag, korter liever niet.”

Ik sta in de Schiedamse tentoonstellingsruimte De Ketelfactory. Tegenover me hangt de viltcocon van beeldend kunstenaar Ton van der Laaken. Die is crèmewit, en oogt inderdaad als een omhulsel, een weefsel. En net zoals een cocon van vlinders lijkt ook deze nauwelijks iets te wegen. Hij hangt aan een touw, met een paar meter verderop een kleine zwarte puntvorm als contragewicht.

Als ik de viltcocon kom bekijken, kom ervaren, is de tentoonstelling in De Ketelfactory nog niet geopend. Er zijn geen andere bezoekers. Ik zet mijn schoenen onder een stoel aan de rand van de zaal. Mobiel leg ik erop. Als de tentoonstelling geopend is, vertelt de conservator, zal iemand de bezoekers helpen en de telefoons aannemen. Ik leg mijn horloge bij de telefoon, heb geen zin te worden afgeleid door de voorttikkende tijd. Het is iets over half twaalf. De conservator vertrekt, zij zal me na een klein kwartier weer komen halen.

Doordat de cocon hangt, wat omhoog getrokken is, valt het zitkussen op, en is de functie van het ding onmiddellijk duidelijk: je kunt hier mediteren. Maar het is meer, dat zie je ook al aan het kussen waarop ik dade-

lijk zal gaan zitten: veertig lagen gekleurd katoen, op een laag zwart, op een iets grotere laag blauw, groen, geel en rood. Deze kleuren contrasteren prachtig met het zwart en wit van de cocon. We hebben hier niet alleen te maken met een meditatiekamer maar ook met een artefact, een kunstwerk.

Meditatie én kunst, religie én kunst. Twee overziden die elkaar eeuwen schenen te vermijden worden hier weer burenen. Hoe kan dat, wat betekent dat? Enkele weken later, de opening van de tentoonstelling is inmiddels achter de rug, spreek ik beeldend kunstenaar Ton van der Laaken in Arnhem. Aanpalend aan zijn atelier heeft hij een kleine meditatiekamer gebouwd, waar hij enkele uren per dag doorbrengt.

Naast beeldend kunstenaar is Van der Laaken professor aan de University of Applied Science in Düsseldorf. “Daar heb ik samen met een vriend een klein appartement. In het keukentje heb ik een hoekje proberen te creëren waar ik kan zitten zonder hem te storen. Ik vroeg me af of ik geen minimale ruimte kan maken waar mensen zich voor meditatie zouden kunnen terugtrekken. Voor thuis, maar ook voor instellingen of het bedrijfsleven. Ik zag een ruimte voor me met een aantal van deze cocons. Voor mij stond vast dat ze sculpturaal moesten worden. Ook als mensen er zelf niet in willen gaan zitten, moest de cocon wel een

meditatieve sfeer oproepen.”

Zo blijkt de cocon nu ook te werken. Bij de opening van de tentoonstelling was er veel belangstelling om in de cocon plaats te nemen, en bezoekers die er niet in wilden raakten met elkaar in gesprek over stilte en meditatie.

Van der Laaken: “De een vertelde me dat mediteren niets voor hem was, dat hij nog niet zat of zijn gedachten vlogen alle kanten op. De ander vertelde dat zij vroeger veel gemediteerd had, en het nu zeker weer wilde gaan oppakken. En er was een jongetje dat volgens zijn vader absoluut geen zin had naar ‘zo’n saaie opening’ te komen, maar wel wippend op de stoel zat te wachten tot de cocon weer leeg was en hij er nog een keer in kon. Hij heeft er in totaal vier keer tien minuten in gezeten.”

Het verhaal over de cocon doet denken aan privédevotie, zoals we die kennen uit de Middeleeuwen, toen inklapbare drieluiken werden geschilderd die mee op reis moesten kunnen.

“De vorm van de cocon, de afmetingen, het materiaal en de constructie, is ook sterk bepaald door mijn wens het ding makkelijk te kunnen verplaatsen, zelf te kunnen tillen en met mijn auto in losse delen te vervoeren. Toen ik me eenmaal had voorgenomen zo’n verplaatsbare meditatiekamer te bouwen, ben ik eerst gewoon in mijn atelier gaan zitten. Wat zijn goede afmetingen? ▶

Ton van der Laaken (Breda, 1952) woont en werkt in Arnhem en Düsseldorf. Hij maakt ruimtelijke installaties, fotowerken en tekeningen. In de ruimte van de Ketelfactory hangt de viltcocon, waar de bezoeker zich in terug kan trekken om zich te 'ontbeelden'. Die procedure heeft Van der Laaken ook gevolgd voor de serie tekeningen op deze expositie.

Wat is een prettige ruimte? Als ik op de grond zit, moet ik mijn armen dan kunnen uitstrekken of is het voldoende als ik mijn handen in mijn zij zet en het omhulsel tot mijn ellebogen komt?"

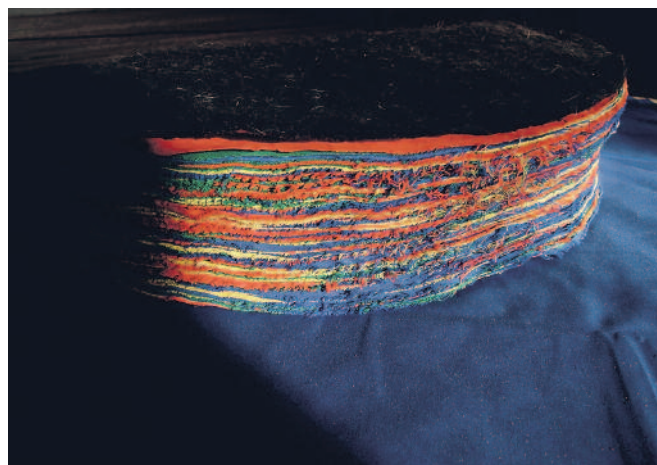
De cocon is nu een soort achthoek geworden.

"Gaandeweg, en dan spreek ik over een proces van enkele jaren, ontdekte ik dat een vierkant altijd een huisje wordt, met een ingang, een deur, die de ruimte dicteert. De driehoek viel ook af, zeker naar buiten toe zijn de hoeken agressief. Daardoor wilde ik een ronde vorm. Maar een cilinder werd te massief, naar boven moest de vorm neigen. Die neiging heb ik toen op ware grootte getekend.

Ik heb vervolgens houten spanten en hoepels gemaakt en bekleed met dun modelvliegtuighout. Dat werkte akoestisch niet goed, de meditatie ruimte werd een klankkast. Met stof om de houten spanten, vastgezet met een metalen spanring, deed het te veel denken aan een folterwerktuig. Met alleen katoenen stof veranderde de ruimte in een tent."

Vorm, materiaal, afmetingen – u benadrukt heel sterk het artificiële van de cocon, veel meer dan het spirituele.

"Het een kan niet zonder het ander. Voor mij heeft spiritualiteit te maken met een

FOTO'S TON EN ARTHUR VAN DER LAAKEN

‘Ineens wist ik: die zachtheid, vilt, ik moet vilt gebruiken’

eenheidservaring tussen jou en de wereld, tussen lichaam en geest, lichaam en artificiële omgeving.

Spiritualiteit is voor mij de weg die ik wil volgen om dichterbij zo’n eenheidservaring te komen. Daarbij is aandacht en bewustwording noodzakelijk. Het zijn de beperkingen die de aandacht bepalen. Voor een kunstenaar kan dit aandacht en bewustwording van het materiaal waarmee je werkt betekenen.”

Het materiaal waarvan de cocon gemaakt is.

“Niet alleen. Ook het materiaal waarvan de cocon niet gemaakt is. Het hout, het staal, het katoen – ik heb het uiteindelijk allemaal niet gebruikt, en het duurde een tijd voordat ik ontdekte dat het niet werkte. Pas nadat ik er aandachtig, geruime tijd mee heb gewerkt, ontdek ik het geheim van bepaald materiaal.

Dat betekende bij het maken van deze cocon ook vaak dat een poging, mijn mogelijke oplossing, mislukt was. Dat is onderdeel van het spirituele pad: mijn wil blijkt nogal eens te verschillen van de wil van het materiaal. Het is de acceptatie van alles wat er tijdens het maken gebeurt, zonder te oordelen of te verwerpen.”

Materiaal heeft een wil?

“Zeker, een wil en een geheim dat ontdekt moet worden.”

Nu wordt het verhaal niet zweverig, toch?

“Integendeel. Ik wil dat hout, dat staal, dat katoen ergens voor gebruiken, en het werkt niet. Waarom niet? Dat is de wil of het geheim van het materiaal waar ik pas na geruime tijd achterkom.

Als ik mijn wil aan het materiaal opleg, wordt de werkwijze bijna agressief. Ik heb veel van mijn ideeën moeten loslaten. Je zou kunnen zeggen: mijn ego moeten loslaten om deze cocon te kunnen maken. Pas toen dat lukte, kwam ik op een wandeling op de Veluwe een rietsigaar tegen met een bontkraag die er niet was afgewaaid. Ineens wist ik: die zachtheid, vilt, ik moet vilt gebruiken. Toen ik dat vilt over de acht spanten spande ontstond er een prachtige vorm. Die kreeg ik van het materiaal cadeau.

Nu de viltcocon er is, heeft hij een vanzelfsprekendheid. Maar het duurde jaren voordat ik die ontdekte.”

Ik vraag de kunstenaar naar het spirituele van zijn werk en krijg geen antwoord over de geest maar over de materie. Het vreemde is dat ook mijn ervaring in de cocon in eerste instantie het lijfelijke aspect betrof.

Nadat ik de cocon over me heen had getrokken, werd het donker om me heen. Er kierde nog wat licht onder de cocon door. Dat leek me niet de bedoeling. Ik trok de cocon wat naar links, toen hij precies boven het kleed kwam te hangen zakte hij nog enkele

centimeters. Het werd donker om me heen. Het rook er naar wol, naar schaaap. De geur riep herinneringen op aan verjaardagsfeestjes van kinderen op de boerderij. Na een minuut, mijn ogen begonnen wat te wennen, zag ik dat de donkerte niet massief was. Doordat het vilt niet overal even dik was schemerde er her en der wat licht doorheen. Mooi, diffuus, gefilterd licht. Ik kon het niet laten het vilt te voelen, er even overheen te strijken. Lekker. Geur, licht, de stof, en ook de ruimte zelf – ja, het was hier behaaglijk. Geen straf om hier tien minuten te zitten.

Op dat moment sloeg de deur van de tentoonstellingsruimte open, en klotste met veel lawaai iemand door de ruimte. Dat moest de schoonmaakster zijn. De conservator had me verteld dat zij elk moment aan het werk kon gaan. Zij wist niet dat ik hier in deze cocon zat. Moest ik me bekendmaken? Waarom, zij heeft geen last van mij. En ik van haar? Nee, toch? Ik hoef niets van haar, ik moet hier alleen maar blijven zitten. Of moeten, het is toch eerder mogen. Ik hoef eigenlijk helemaal niets.

Ik installeerde me nog iets meer en luisterde naar het werk van de schoonmaakster. Opmerkelijk genoeg leken de geluiden die zij maakte op een prettige manier wat gedempt te worden. Was dat al het meditatieve effect van de cocon? ▶

Wie & wat? Op de expositie 'Ontmoeting # 20' exposeren Ton van der Laaken en Pieter Bijwaard tekeningen en installaties.

Waar? De Ketelfactory, Hoofdstraat 44, Schiedam

Wanneer? t/m 13 juli. Geopend van vrijdag t/m zondag 13.00-17.00 uur, en op afspraak woensdag, donderdag en vrijdagmorgen. Op zondag 15 juni wordt in de ruimte een lezing en sitarconcert gegeven.

www? Deketelfactory.nl. Of: 010-4738123.

Zo'n laagje vilt dempt toch niet? En als demping de bedoeling is, kon ik net zo goed een koptelefoon opzetten. Dit was anders, de geluiden leken meer op afstand te blijven.

Van der Laaken herkent deze fysieke ervaringen die de cocon oproep. "Toen ik hier in mijn atelier de cocon maakte heb ik er vaak in gezeten. 's Winters is het hier koud, 's ochtends hooguit zeven graden. Als ik de cocon over me heen trok, werd de ruimte door mijn eigen lichaamswarmte snel behaaglijk. Lichtte ik hem een klein beetje op dan trok de kou eronder door.

Ik hoorde dan ook de geluiden. Hier vooral van de vogels. Niet gedempt, maar inderdaad, wel op afstand. Die hoorbare afstand deed mij denken aan mijn jeugd. Als ik ziek was mocht ik op de bank liggen. Dan luisterde ik naar mijn moeder als zij aan het stofzuigen was, naar de buurvrouw die langskwam, naar wat er gezegd werd. Ik kon naar die geluiden liggen luisteren zonder er iets mee te hoeven doen."

Is dat ook een betekenis van deze cocon: degene die erin zit hoeft even niets meer?

"Ja. Daarom heb ik ook deze tijdslijmiet ingesteld. Je hoeft even niets, en kunt daardoor al je bezigheden loslaten. Zonder tijdslijmiet denkt de bezoeker: zal ik eruit gaan, dan kan ik nog even... Nu hij besloten

heeft deze ervaring of confrontatie aan te gaan, en geaccepteerd heeft dat hij tien minuten moet blijven zitten, kan hij al zijn bezigheden loslaten, en zich even overgeven aan het moment in deze ruimte."

U heeft zichzelf moeten overgeven aan het proces en materiaal, uw wil moeten loslaten. De kijker moet zich overgeven aan de ervaring, zijn dagelijkse beslommeringen even loslaten. Is dat het doel van de cocon?

"Ik werk veel met studenten. Het valt me de laatste jaren op dat er velen concentratieproblemen hebben, en ook vaker en sterker neigen naar depressie. Het zou mij niet verbazen als dit te maken heeft met de vloed aan informatie die we constant over ons heen krijgen. Daarom vraag ik mensen die de cocon ingaan ook hun mobieltje uit te zetten. Ik denk dat er een oerbehoefte is aan stilte, rust, aan een plaats waar bewust niet gehandeld wordt. Waar we, zonder iets te willen, geluid en licht ervaren, de verre geur van natuur. Kunnen contempleren over wat is."

Waar leidt dat toe?

"Bij mij tot creativiteit. Maar misschien ook tot loutering. Als je de cocon instapt weet je niet wat er zal gebeuren – net zomin als ik wist wat er zou gebeuren toen ik hem wilde maken. Niet-weten is belangrijk, dat is een leegte die louterend

kan werken."

Loutering is een woord dat past binnen de kunst en de religie. Wat is dit, kunst of religie?

"Religie is afgelopen decennia besmet geraakt, en de terminologie ervan ook. Ik gebruik weinig religieuze termen, maar in volle aandacht met een object of een waarneming zijn en respectvol omgaan met het materiaal is voor mij een vorm van gebed. Of ik nu zo'n cocon maak of erin zit."

In de verte klinken klokken. Ik tel de slagen. Twaalf. De conservator is me vergeten. Ik zit hier nu bijna een half uur. Ik licht de cocon op, knipper met mijn ogen. De schoonmaakster is weer vertrokken.

Schoenen aan, horloge om, mobiel weer aan. Ik heb ervan genoten. Genieten – vreemd woord voor deze ervaring, alsof dat hier niet past. Wat dan wel? Verlichting? Nee, veel te zwaar. Bij deze lichte cocon horen lichtvoetige woorden. Een lijfelijke ervaring van reuk, materiaal, ruimte, licht en geluid zorgde ervoor dat ik bijna een half uur planloos op mijn kont gezeten heb. Als dat niet louterend is. Deze cocon is een schitterende spirituele snelkookpan, die ik dolgraag thuis zou willen hebben. ■

Door het beeld is een initiatief van *Trouw* en de Ketelfactory in Schiedam.